

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Haandbog i Verdens-Historien. Anden Deel

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Haandbog i Verdens-Historien. Anden Deel", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 17. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1836_518A_2-txt-shoot-idm1200.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Christenheden og Romer-Riget.

Hvor *Christendommen* betragtes som en *Stats-Sag*, er det følgelig, at Man ogsaa i *Stats-Historien* begynder en ny Tids-Alder med *Christi Fødsel*; men naar Man seer, det kun i Middel-Alderens Dunkelhed kunde falde Folk ind saa grovelig at forvexle *Kirke* og *Stat* og Forholdet til Himlen med det til Jorden, da har det store Mis-Greb sædvanlig til Følge, at Man ogsaa bliver blind for den historisk-virkelige Forbindelse, der er mellem *Christendommen* og alle den ny Verdens Borger-Samfund. Derfor er det nu almindeligt i *Stats-Historien* knap at nævne den *Christus*, hvis *Fødsel* Man dog regner efter, men deristeden at opregne alle Roms Tyranner fra *Augustus* til *Augustulus*, som om *Slaveriet* under dem endnu bestandig var Et af Old-Tidens *Borger-Samfund*, der først opløstes ved det Vestlige Riges Undergang, og gav Plads for et lovløst Barbari. At Man herved reent glemmer det *Østlige Romer-Rige*, der dog alle Dage var ligesaa godt et Borger-Samfund som det *Vestlige*, og burde altsaa trolig følges til *Konstantinopels* Indtagelse, uden at ændse *Barbariet*, det er latterligt nok, og lader sig neppe forklare uden deraf, at vore *Skoler* var *Latinske*, ikke *Græske*; men *Hoved-Feilen* er dog den, at Man derved paa den ene Side *sønderriver* og *forvirrer* *Middel-Alderens Stats-Historie*, og paa den Anden *forvexler Borger-Samfund* med *Slaveri*, og at en saadan Feiltagelse hos de Lærde maa i Vidskabs-Tiden have sørgelige Følger for Staten, indseer man let.

Først maae vi derfor huske, at der i *Rom* aldrig havde været Andet end en "*Røver-Stat*," thi det var jo der *ikke Borgere*, forbundne til fredelige Sysler og fælles Forsvar end sige til noget høiere *Øiemed*, men *Krigs-Folk*, der slog dem sammen, for at drive *Røver-Haandværket* med mere Sikkerhed og Eftertryk, leve paa Naboernes Bekostning og lade Tiden vise, hvorvidt de kunde udstrække deres Erobringer. Paa dette *Stats-Øiemed* var aabenbar alle Indretninger beregnede, saa selv *Stats-Religjonen* skulde udvide sig med Riget, ved at optage alle undertvungne Folks Guder, og her var da ingen *Folke-Aand* tænkelig, uden Man saaledes vil kalde den *fælles Drift* og *Evne* til at gjøre alle de Opoffrelser og underkaste sig alle de Indskrænkninger, *Røver-Anslaget* paa hele Verden for at lykkes maatte kræve. Kun fra dette lave, vi maae vel sige nedrige, Stade kan vi øine Noget, der ligner et Borgerligt Selskab i Rom, og derom vilde følgelig i *Stats-Historien* ei blevet mere Tale end om *Røver-Staterne* i *Barbariet*, hvis det ei var lykkedes Rom efterhaanden at undertvinge hele den dannede Verden. Da det imidlertid var skeet og alle Old-Tidens Stater forvandlede til Romerske Provindser, da veed vi, at *selv Romerne* havde ondt ved, efter de saakaldte *Borger-Krige*, at finde Noget, der i deres Øine lignede en Stat, fordi Alle var *een Mands* Slaver. Vilde Man nu end sige, at saalænge *Rom* raadte for *Keiser-Valget*, var *Keiser-Tyranniet* ogsaa En af de Byrder, *Romer-Aanden* drev sit Folk til at bære, for evig at nyde det herlige *Røver-Liv*, hele Verdens Besiddelse skiænkede dem, saa bortfalder dog ogsaa dette med det *Juliske Huus*, thi da *Krigs-Hærene* i *19* Provindserne tog sig den Frihed at vælge *Keisere*, tabde Rom sig aldeles i det store *Slaveri*, der var dets *Kæmpe-Værk*. Her afrunder sig ogsaa det Hele, thi skiøndt *Jødernes* Borgerlige *Selvstændighed* alt længe ei havde havt stort mere at betyde end den *Frihed*, *Romerne* skiænkede *Grækerne* og *Andre*, saa var *Jerusalems Forstyrrelse* dog endnu en vigtig *Stats-Begivenhed*, og den samme *Vespasian*, som derved vandt sin Navnkundighed, tilintetgjorde ogsaa den Skygge af *Frihed*, der end hist og her var tilbage, ved at erklære alle Lande for *Romerske Provindser*.

Her maatte altsaa *Stats-Historien* sluttet, dersom den ikke ved et Vidunder var blevet fortsat, thi da Riget udgjorde hele den dannede Verden, som laae magtesløs i Tyranniets Lænker, var der slet ingen Udsigt til bedre Tider. Ingen *Keisers* Personlighed kunde skabe dem, thi *Jøder* og *Græker* var ligesaa udelige som *Romerne* til at gjøre deres Fædres Gierninger, og udenfra var ingen Hjælp at faae, thi der var kun raa *Folke-Færd*, som, naar de bemægtigede sig Riget, i det Høieste, som *Mogolerne* i *China*, kunde tilegne sig den Dannelselse, de forefandt, og vedligeholde den i *Slaveriet* indførte Orden.

Men netop i *Neros* sidste Dage kommer der i Rom og trindt i Riget et *nyskabt Folk* for Lyset, hvorimod Alt hvad der sætter en *Ære* i at hedde *Romersk* træder i Kamp, og taber giennem tre Aarhundreder bestandig Slaget; dette Folk kan vi, trods alle Blandinger, spore lige til vore Dage, som *Byg-Mestere* af en heel Række nye Stater, og de maae da nødvendig tiltrække sig vor hele Opmærksomhed, saa vi kun ændse Rom og dets *Keisere* for "*de Christnes*" Skyld. Hvor dette Folk kom fra, hvad det fra Begyndelsen førde i sit Skjold, hvordan det midt i *Romer-Riget* hævdede sin *Selvstændighed*, og siden ligesom tabte sig i den ny *Folke-Verden*, *20* Det gav Navn og Dannelselse, er da *statshistoriske* Spørgsmaal af den høieste Vigtighed for hvem der tager Deel i det høiere Menneske-Liv, hvad Tro han saa end ellers bekiender sig til.

For nu, saa godt som Kilderne tillade, at besvare disse Spørgsmaal, der angaae intet mindre end vor aandelige Sammenhæng med Old-Tidens dannede Verden, begynde vi vel bedst med *Romeren Tacitus*, som i Anledning af *Jerusalems Forstyrrelse* melder, at der fattedes ikke paa frygtelige Forvarsler, saasom *Krigs-Hære* i Luften, *Ild* i Skyerne, *Bulder* i Templet og en *Røst* fra Helligdommen "*nu drage Guderne bort*;" men at *Jøderne* af en ugudelig Overtro holdt det for usømmeligt at forsone sig med Himmelen, medens Mængden trøstede sig med, der stod skrevet i *Præsternes gamle Bøger*, at *Øster-Leden* paa denne Tid skulde blive mægtig og *Folk fra Jødeland* komme til Regieringen, thi det faldt dem aldrig ind at Spaadommen gjaldt *Vespasian* og *Titus* **Taciti Historieb. V. 13.* Da nu samme *Tacitus*, i Anledning af *Neros* Raseri mod "*de Christne*", fortæller os at disse bar Navn efter en vis *Christus*, som *Pontius Pilatus* korsfæstede i *Jødeland*

under *Tibers* Regiering**Taciti* Aarbøger. XV. 44., saa vilde selv Romerne ikke kunne fortænke os, som kiende Følgerne, i at vi heller anvende Spaadommen paa de Christne end paa *Vespasian* og *Titus*, hvis Regiering kun var kort og ubetydelig mod det lille *Christen-Folks*, der paa samme Tid udgik fra *Jødeland*. Her faae vi da paa eengang det *umistænkligste* Vidnesbyrd, vi kan ønske os, baade for de *Christnes Jødiske Herkomst* og for Tilværelsen af *Ebraiske Spaadomme*, som Jerusalems Forstyrrelse nøder os til at overføre paa dem, og 21dermed lade vi Romeren fare, for af de *Christnes Hellige Skrift* at faae nærmere Oplysning om begge Dele.

Under Keiser *Augustus*, læse vi der, mens *Herodes* den store Blod-Hund endnu sad paa Thronen i *Jerusalem*, kom der nogle Stjerne-Kigere tilbyes fra *Øster-Leden* og spurgde efter den nyfødte *Jødernes Konge*, hvis Lykke-Stjerne de havde seet paa Himlen. Ved denne Efter-Spørgsel kom hele *Jerusalem* i Bevægelse, og *Herodes*, som hugede ilde til, sammenkaldte alle de Skriftkloge, for at høre, hvor *Christus* (Messias), den store af Propheterne bebudede *Jøde-Konge*, skulde fødes? De Skrift-Kloge svarede, at efter Propheten *Michas* Spaadom skulde den store "*Folke-Hyrde*" fødes i *Bethlehem, Davids By*, og derhen sendte nu *Herodes* Stjerne-Kigerne, med den Aftale, at de skulde komme til *Jerusalem* igien og melde om de havde fundet Barne-Kongen, for at ogsaa han kunde hylde *Christus* i Svøbet. Der blev imidlertid intet af, thi da Stjerne-Kigerne havde fundet ham de søgde, i *Jesus*, *Marias Søn*, og offret ham Guld, Virak og Myrrha, afskrækkedes de ved en Drøm fra at komme til *Jerusalem* og reiste en anden Vei hjem, og da *Herodes* mærkede, hans List mislykkedes, brugde han Vold og lod myrde alle smaa Børn under to Aar i *Bethlehem* og dens Omegn. *Jesus* undgik imidlertid Døden, thi hans *Pleie-Fader*, Tømmermanden *Joseph*, var alt i Forveien, efter et Drømme-Syn, flygtet med ham og *Maria* til *Ægypten*, hvor han blev til *Herodes* var død. Siden oplog *Joseph* sin Bopæl i den lille By *Nazareth* i *Galilæa*, hvor *Jesus* blev opfødt, uden at Man veed synderlig meer om ham, før han var tredivede Aar; men da, i Keiser *Tibers femtende* Regierings-Aar, blev han paa een Gang navnkundig ved sin *Daab* i *Jordans* Flod. Her stod nemlig i de samme Dage hans Frænde *Johannes*, en Søn af Præsten *Zacharias*, ved 22 Færge-Stæderne og gjorde stor Opsigt, thi han førde Ordet, fyrig i Aanden, ligesom En af de gamle Propheter, straffede Synd og Ugudelighed uden Persons Anseelse, og forsikkrede bestemt, at nu kom *Christus*, den store Konge, at oprette Himmeriges Rige paa Jorden, som der var spaaet, saa hvem der vilde vinde Borgerskab i det, maatte nu strax bekiende sine Synder og lade sig døbe i *Jordan*. Der strømmede Folk til *Johannes* i Tusind-Tal, ikke blot fra Landet men ogsaa fra Hovedstaden, og omsider skikkede Geistligheden og de Lærde i *Jerusalem* et høitideligt Gesandtskab til ham med det Spørgsmaal: om han ikke selv var *Christus*; men dertil svarede han reentud Nei, og vidnede: jeg er kun "*Røsten i Ørken*" udsendt for Herrens Ansigt at bane ham Vei, men han staaer midt iblandt eder, "*den Ubekjendte*", hvis Sko-Baad jeg ikke er værdig at løse, jeg døber med Vand, men han med den Hellig-Aand! Derefter skedte det en Dag, at *Jesus* kom til *Jordan* og forlangde at døbes af *Johannes* og nødte sig paa ham, skiøndt han svarede: hvad vil du hos mig, jeg kunde bedre behøve at døbes af dig, og saa snart *Jesus* var døbt og steg op af Floden, da aabnede Himlen sig for Døberens Øine, den Hellig-Aand neddalede i Due-Skikkelse over *Jesus*, og det lød fra Himlen: denne er min elskelige Søn, i hvem Jeg finder Velbehag. Fra denne Dag af udraabde *Johannes* *Jesus* for *Christus*, Guds Søn, og Verdens Frelser, stillede sig selv i Skygge, og endte snart sine Dage, fængslet og halshugget af Kong *Herodes* den Yngre, hvem han lydelig havde lastet for Ægteskabs-Brudd.

Efterat *Jesus* var døbt, kom den onde Aand og fristede ham, tilbydende ham hele "*Verdens-Riget*," med al dets Herlighed, blot for et *Knæ-Fald*, men *Jesus* sagde: pak dig, Satan! thi der staaer skrevet: du skal tilbede Herren din Gud og tjene Ham alene, og nu begyndte *Jesus* at 23 vandre om i Landet, og viste sig i alle Maader, som den omspaaede *Christus*, i hvis Dage Blinde skulde see, Døve høre, Halte gaae, Spedalske renses, Døde staae op og Fattig-Folk spørge gode Tidender. I sine Taler, der vare ligesaa mageløse som hans Jærtegn, skildrede han det *Himmerig paa Jorden*, der nu stiftedes, som et *Frihedens, Lighedens* og *Broderskabets* Rige, hvori den Ypperste bestandig skulde være Alles Tjener, ligesom han selv, skiøndt Herre født, tog en Tjeners Skikkelse paa sig, og *Enigheden*, der skulde finde Sted mellem Borgerne indbyrdes, saavel som med Kongen, skildrede han i de stærkeste Udtryk som den fuldkomne, aandelige Eenhed, Kiærligheden skaber. Naar derfor Mængden vilde udraabe ham til Konge paa verdslig Viis, da undveeg han, og først da det endelig syndes, som hans Disciple forstod ham, holdt han sit Indtog i *Jerusalem*, som den omspaaede *Folke-Hyrde* af *Davids Æt*, uden at der hos hans jublende Følge var mindste Tegn til verdslige Forventninger. Hermed sluttedes imidlertid *Jesu* Prophetiske Bane, thi *Præsterne* og de *Skrift-Kloge* havde længe tragtet ham efter Livet, neppe fordi hans Tale om sin guddommelige Eenhed med den Himmelske Fader virkelig stødte dem, men fordi han bestandig nedrev dem, og det tit i Folkets Paahør, som *Øien-Skalke* og blinde Veiledere, der kun søgde deres egen Ære og timelige Fordeel, og som aandelige Røvere, der havde ranet Kundskaabs-Nøgelen og brugde den kun til at lukke dem ude, der vilde indgaae i Helligdommen, og disse hans uforsonlige Fiender havde nu den Glæde, at En af hans egne Apostler, *Judas Iskarioth*, forraadte ham til dem uden Larm, hvorpaa de strax dømde ham fra Livet som en selvgjort Guds Søn, og overgav ham til den Romerske Lands-Høvding *Pontius Pilatus*, for at faae ham korsfæstet. Herved mødte nu vel den Vanskelighed, at *Pilatus*, som vidste godt hvad *Præsterne* skadte, og vilde nødig 24 forgribe sig paa den vidunderlige Mand, forlangde Beviis for en Brøde, som Romer-Retten satte Døds-Straf paa, men da *Præsterne* fik Mængden til at larme og høirøstet forlange hans Korsfæstelse, da gik *Pilatus* dog paa Forlig med sin Samvittighed, saa han dømde, at Folket skulde faae sin Villie, men vaskede sine Hænder for deres Øine og sagde: jeg har ingen Deel i den Retfærdiges Blod, det bliver eders Sag! Ja, skreg Mængden, hans Blod komme over os og vore Børn, og fulgte ham saa til Galge-Bakken (*Golgatha*), hvor han blev korsfæstet

mellem to Røvere, med den Over-Skrift paa *Ebraisk, Græsk og Latin*: Nazaræeren *Jesus, Jødernes Konge*; Noget, Præsterne vel stødte sig over og bad *Pilatus* forandre, men dertil svarede han blot: hvad jeg skrev, det skrev jeg! De Romerske Strids-Mænd deelde nu den Korsfæstedes Klæder imellem sig og kastede Lodd om hans vævede Kappe, medens Præsterne og de Lærde kappedes med Pøbelen om at spotte ham, sigende: han har hjulpet Andre og kan ikke hjælpe sig selv; er han *Israels Konge*, da stige han nu ned ad Korset, saa vil vi troe det; lad Gud nu redde ham, om han har Lyst, thi han sagde jo, han var Guds Søn; men derimod sagde den Ene af Røverne til ham: Herre! naar du kommer i dit *Rige*, da tænk paa mig, og *Jesus* svarede: sandelig, sandelig, siger jeg dig, idag skal du være med mig i *Paradis*! Da nu desuden Himlen sortnede og Jorden skjælv, og *Jesus* døde rolig med de Ord: Fader! i din Haand befaler jeg min Aand; saa gjorde det et besynderligt Indtryk paa alle Tilskuerne, Mængden slog sig for Brystet og sneg sig bort, og den Romerske Hovedsmand sagde: det var sikkert en retfærdig Mand, ja, det var en *Guds Søn*!

Saaledes døde da *Jesus* paa Korset som en Misdæder, men fik dog en hæderlig Begravelse, thi En af de Jødiske Raads-Herrer, ved Navn *Joseph* fra Arimathia, en rig Mand, som hemmelig bar Venskab for ham, fik Lov af *Pilatus* til at tage hans Legeme ned og jorde det prægtig et nærliggende Grav-Sted, han havde ladet udhugge til sig selv i en Klippe. Da imidlertid *Jesus* havde sagt offentlig, at *Tredie-Dagen* efter sin Død vilde han staae op igien, fandt hans mægtige Fiender det raadeligst at forebygge de farlige Rygter, deraf kunde opstaae, ved at sætte deres Seigl for Lukke-Stenen og stille en Romersk Vagt, som de fik af *Pilatus*, omkring Graven, og saaledes stod Sagerne tredie Dags Morgen, som var *Paaske-Søndag*, men da foer i Dag-Brækningen en Engel ned fra Himmelen som et Lyn, væltede Stenen fra Graven og satte sig paa den, medens Vagten daanede og *Jesus* stod op. Rygtet herom søgde Præsterne og de Lærde vel at kvæle i Fødselen ved at bestikke Vagten, saa de tog dem Skylden paa og sagde, at mens de sov paa deres Post, var det lykkedes den Korsfæstedes Discipler at stjæle hans Lig, men Disciplerne, som vidste sig fri, hørde alt om Morgenen med Forbauselse den store Tidende af nogle Veninder, der kom til Graven, just som Vagten flygtede og traf Engle der, som bevidnede Opstandelsen, og samme Dags Aften indfandt *Jesus* sig pludselig midt iblandt sine Discipler, som var forsamlede inden lukte Dørre af Frygt for Jøderne. Saaledes lod *Jesus* sig i Løbet af fyrretive Dage tilsyne for dem, og overbeviste de Tvivlende om sin virkelige Opstandelse med "*Kiød og Been*", ved at spise og drikke, lade dem føle paa sig og vise dem baade Nagle-Gabene fra Korsfæstelsen og Aabningen i hans Side, som en Romersk Strids-Mand gjorde med sit Spyd, for at see, om han var rigtig død, og for Resten dreiede hans Tale sig deels om de *Messianske Spaadomme*, hvis Opfyldelse paa sig han klarlig viiste Disciplerne, og deels om "*Christus-Riget*", som nu skulde oprettes. Blandt sine Discipler havde han lige fra Begyndelsen udvalgt *Tolv* til *Apostler* (fuldmægtige Sendebud), hvoraf dog den Ene forraadte ham, og "*de Elleve*", 26med tre *Galilæiske Fiskere*, *Simon Peder* og *Zebedæi-Sønnerne, Johannes* og *Jakob*, i Spidsen, var det da især, han efter sin Opstandelse omgikkes og oplyste, og i deres Paasyn foer han til Himmels, saa en Sky tog ham bort fra deres Øine, efterat han havde lyst sin Velsignelse over dem og sagt: gaaer ud i al Verden, underviser alle Folk og døber dem i Navnet *Faderens* og *Sønnens* og den *Hellig-Aands*, og lærer dem at holde alle de Anordninger i Hævd, som jeg har givet eder, og see, jeg er med eder alle Dage til Verdens Ende! De blev imidlertid endnu en Tidlang staaende og stirrede efter den Opfarne, indtil der kom to Mænd i Straale-Dragt og sagde til dem: hvi staae I *Galilæer* her, og stirre paa Himlen; denne *Jesus* som er optaget, han kommer igien ligesom I saae ham opfare; men saa tilbad Apostlerne den Himmel-Farne og vendte glade tilbage til *Jerusalem*, hvor han havde befaleet dem at bie, til de efter nogle Dages Forløb blev iførte med Kraft fra det Høie og fik den *Hellig-Aand*, som skulde tale igiennem dem, veilede dem til al Sandhed, og trøste dem med en salig Evighed over al den Trængsel, de for *Jesu Navns* Skyld maatte være beredt paa at lide.

Det hele *Christen-Folk*, som nu var forsamlet i Jerusalem, bestod dengang kun af *hundrede* og *tyve* Personer, men Herren havde ogsaa lignet sit *Rige* ved det Mindste af alle Frø-Korn, som dog snart blev højere end alle Kiøkken-Urter og opvoxde til et Træ, hvori alle Himlens Fugle bygde Rede, og det begyndte mærkelig at stadfæste sig ti Dage efter Himmel-Farten, thi da, paa første *Pindse-Dag*, blev der pludselig et saadant Brag og Bulder i Huset, hvor Apostlerne sad, at hele Staden kom i Bevægelse, og den *Hellig-Aand* kom over Apostlerne, som glødende Tunger at see til, hvorpaa de opløftede Røsten paa allehaande Tunge-Maal og taledede om Herren. Der var iblandt Tilhørerne Jøder og Jøde-27Venner (Proselyter) baade dybt inde fra *Øster-Leden*, og fra *Ægypten, Arabien* og *Nord-Afrika*, fra *Italien* og *Grækenland*, som deels boede i Jerusalem og deels var kommet reisende til den store Høitid, for Lov-Givningen med *Guddoms-Røst* paa Sinai, og forbausede sagde de til hverandre: ere ikke alle disse Talere *Galilæer*, og dog høre vi dem tale vort Moders-Maal og forherlige Gud med vore Tunger! Somme slog det vel hen i Spas og sagde: de har drukket sig fulde i sød Viin, men nu reiste *Simon Peder* sig, paa hvis Bekiendelse Herren havde sagt, han vilde grunde sin Kirke som paa en urokelig Klippe, og han holdt en Tale, hvori han med Lys og Ild udviklede, at dette var Opfyldelsen af *David's* Forventning og Propheternes Spaadom, saa hvem der vilde arve med dem, maatte nu troe paa den Himmel-Farne og lade sig døbe, og det gjorde samme Dag hen ved *tre Tusinder*.

Saaledes dannede sig da "*den Christne Menighed*" i Jerusalem, der var som eet *Hjerte* og een *Sjel* i mange Legemer, thi de vare ligegode om Alt, Ingen kaldte Noget *sit eget*, og hvem der havde faste Eiendomme solgde dem og bar Pengene til Apostlerne, som dermed understøttede de Trængende, og da nu Apostlerne tillige helbredte alle de Syge, Man bragde dem, i *Jesu* Navn, saa fandt den ny Menighed almindelig Yndest hos Folket. Anderledes var det med Præsterne og de Lærde, som fnøs over, at de lærde i

Jesu Navn og bevidnede hans *Opstandelse*, men skiøndt Apostlerne desaarsag droges for Retten, fandt Fienderne det dog raadeligst, at lade dem fare, deels for Mængdens Skyld, og deels fordi deres Orakel, den gamle, skriftkloge *Gamaliel*, gav dem at betænke, at var den ny Lærdom Menneske-Paafund, vilde den jo snart falde bort af sig selv, ligesom Skryderiet af alle de *Andre*, der havde udgivet dem for *Christus* (Messias), men var det *Guds Sag*, da var det jo 28Galenskab at prøve Styrke med ham! Denne Skaansel strakde sig imidlertid kun til dem, Man vidste havde kiendt *Jesus* i levende Live og været hans Discipler, saa mod den øvrige Menighed udbrød der snart en stor Forfølgelse i Anledning af *Stephan*, som var Lærer og Fattig-Forstander (Diakon), gjorde mange Mirakler, og bandt, i en offentlig Tvist om *Jesus*, Munden paa alle de Skrift-Kloge af den *Alexandrinske* Skole, hvorover de blev saa rasende forbittrede, at de trak ham for Retten, som en *Guds-Bespotter*, der talde foragtelig baade om *Mose-Loven* og *Templet*, som Ting, *Jesus* fra Nazareth skulde afskaffe. Vel forsvarede *Stephan* sig mesterlig for Raadet med Jødernes egen Hellige Skrift, hvoraf han beviiste, at baade havde *Moses* selv forkyndt den store Prophet, som Folket uindskrænket skulde lyde, og *Salomon*, der bygde *Templet*, havde udtrykkelig erklæret, at dette Værk af hans Hænder var ikke Guds Huus; men netop Klarheden skar hans Fiender i Øiet, og da han desuden sagde, han saae Himlen aaben og *Jesus* staaende ved Guds høire Haand, saa foer Man i vildt Raseri ind paa ham, slæbde ham ud af Staden og stenede ham. Rolig befalede *Stephan* sin Aand i *Jesu* Haand, og bad i Døds-Stunden for sine Mordere, men dermed formildede han dem ikke, og det var især en ung Skrift-Klog, ved Navn *Saulus*, en Discipel af *Gamaliel*, som jubede ved Stephans Henrettelse, og rasede mod alle hans Troes-Forvandte, saa hele Menigheden, paa Apostlerne nær, blev enten kastet i Fængsel eller maatte frelse sig ved Flugten. Det var imidlertid langt fra, at Christi Rige derved forstyrredes, thi det udbredtes netop ved de Adspredte, blandt hvilke nogle *Kyprioter* og *Kyrenæer* endog stiftede en Menighed af troende *Hedninger* i *Antiochien*, som blev de Første, der kaldte sig "*Christne*," og Forfølgeren *Saulus* blev nu selv omskabt til den store Hedning-Apostel *Paulus*.

29 Med denne Forvandling gik det saaledes til, at da *Saulus* ei fandt meer at gjøre i *Jerusalem*, drog han til *Damask* i Syrien, med Fuldmagt fra "*Raadet*" til ogsaa der at fængsle de *Jøder*, som udraabde *Jesus* for Messias, men underveis blev han pludselig overstraalet af en himmelsk Glands, styrtede til Jorden og hørde en Røst, som raabde: *Saul, Saul!* hvi forfølger du mig, og da han spurgde: Herre, hvem er du; da lød Svaret: den *Jesus*, du forfølger, og det vil svide til dig at stampe mod Brodden! Skælvende og bævende spurgte nu *Saulus*, hvad han skulde gjøre, og fik Befaling at vente paa Svar i *Damask*, hvorpaa han stod op og lod sig lede ind i Byen, thi han havde mistet sit Syn, og i *Damask* kom efter nogle Dages Forløb en Christen, ved Navn *Ananias* til ham, lagde Hænderne paa ham i Herrens Navn, saa han fik sit Syn igien, og døbde ham. Siden aabenbarede Herren sig selv for ham og gav ham Apostel-Kald til *Hedningerne*, og ham var det især, som reiste omkring og udbredte Christendommen i Riget, ligesom han ogsaa, ved sine Breve til de nye Menigheder, skriftklog udviklede Lærdommen om *Jesus*, som hele Menneske-Slægtes Frelser, og den rette Sammenhæng mellem den gamle og den ny Pagt. Foruden *Antiochien*, som var Stedet, *Paulus* immer gik ud fra og vendte tilbage til, opslog han især sin Lære-Stol i *Ephesos*, *Corinth* og *Rom*, til hvilken sidste Stad han vel blev sendt i Lænker fra *Jødeland*, men fik dog kun Huus-Arrest, uden at det formeendes ham at tale til alle dem, der vilde besøge ham.

Her, med *Pauli* Ophold i *Rom* under *Nero*, slipper den mageløse Historie om *Christus* og hans *Riges Stiftelse*, i de Christnes Hellige Skrift, det saakaldte "*Ny Testamente*," og paa Indvendingerne, Man nys i Mængde har gjort mod Paalideligheden deraf, kan vi her ikke indlade os, da de ikke grunde sig paa andre gamle Efterretninger, men 30ene og alene paa Urimeligheden, Man vil have fundet deri, at *Jesus* skulde være *Guds Søn* meer end andre Mennesker. Tvertimod maae vi bemærke, at hele Rimeligheden er paa det Ny Testamentes Side, thi af Christi Guddom lade alle Christendommens guddommelige Virkninger sig forklare, men tænker Man den bort, da er de store *Kiends-Gierninger*, som ei lade sig rokke, den største Urimelighed under Solen. Kun det lod sig tænke, at Guddommens Aande, som oprindelig var Mennesket indblæst, havde selv efter Faldet paa naturlig Maade opvakt *Ebræerne*, som det *Prophetiske Folk*, til at arbejde paa Opreisningen, og at det var lykkedes i *Jesus*, den store *Lære-Mester*, som blev, hvad *Sokrates* knap drømde om, Guds elskelige Søn, forsonede Himlen med Jorden, fornyede Samfundet mellem Gud og Mennesket, blev Opstandelsens Første-Grøde, og Veiviseren til de Levendes Land, som kun behøvede troende at betragtes og efterlignes for at hæve hele Menneske-Slægten til sin Herlighed! Kun det lod sig tænke, og *Maaden* hvorpaa *Guddoms-Manden* aabenbares og kan frelse Slægten, altsaa *Christendommens Væsen*, kan da altid være et Tvistens Æble paa Jorden, i det Nogle paastaae, det gik og gaer Altsammen naturlig til, medens *Andre* forklare det overnaturlig; men den *Ebraiske Anskuelse* Rigtighed, *Christi Guddom* og hans Magt til at opvække aandelig Døde, de hvile urokelig paa Christendommens bekiendte Virkninger i Verden, der nødvendig maae have haft en saadan Aarsag, da de ellers var udeblevet. Vist nok har Mængden af de *Christne*, baade Lærde og Læge, til alle Tider paastaaet, at ethvert Forsøg paa at forklare Christendommen naturlig var det Samme som at fornægte den, da *Jesus* vel havde en Moder men ingen Fader paa Jorden, og *Gienfødselen* i *Daaben* er den eneste Optagelse i hans Samfund, men det er et Kirke-Historisk Spørgsmaal, 31som ei vedkommer os her, og *Stats-Historien* lader sig ikke aftrætte, at overalt, hvor man tilegnede sig den *Ebraiske Anskuelse* og troede paa *Jesus Christus*, som *Guddoms-Manden*, i hvem al Spaadom opfyldtes og Mennesket forligtes med Gud, der skedte, trods al anden Forskiellighed i Opfattelsen, en aandig Opreisning. Til Lykke gjør den *Kirkelige Strid*, som kun er vigtig for *Enkelt-Manden* i hans egen Saligheds-Sag, heller ikke mindste Forskiel paa den historiske Betragtning af Christendommen; thi hvordan Christendommen end

virkede, har Folkenes naturlige Vilkaar dog i det Store gjort en mærkelig Forskiel, og det *Ebraiske* Folke-Liv bliver os lige vigtigt, enten det tjende til at udvikle *begge* Christi *Forældre* eller *kun* hans *Moder*. *Christus-Riget*, som det dannede sig frit af Begyndelsen, er ligefuldt den *Mosaiske Kirke-Stat* i forklaret Skikkelse, og den *Christelige Lære-Stand* lige kiendelig en ny Skole af *Jødernes Skrift-Kloge*, der lægger *Ebræernes* Hellige Skrift til Grund, og forklarer den blot paa en ny Maade, efter Christi Levnets-Løb og hans Apostlers Anviisning, saa under alle Forudsætninger er det *Ebræernes Anskuelse*, af Gud og Menneske og deres indbyrdes Forhold, som *levende* forplanter sig med de Christne i *Kirke, Stat og Skole*. Dette lader sig saameget mindre nægte, som vi bestandig ved Siden see en Flok *Jøder*, blinde for *Christus*, som i *Synagogen* forgiaes lede om *Abrahams* Velsignelse, *Moses* Stav, *Elias* Kappe og *Salomons* Viisdom, medens det Altsammen lever paa de Christnes Læber og blomstrer og frugter i deres Skiød!

Hvordan nu egenlig den mærkværdige, meer end to hundreedaarige, Krig mellem den *Christne Kirke-Stat* og de *Romerske Tyranner* udbrød, derom har vi ingen udførlig Beretning; thi *Tacitus*, her vor eneste Hjemmel, melder blot, at *Nero*, for at neddæmpe Rygtet om hans 32Deel i Roms Ildebrand, lod *de Christne* straffe som Mord-Brændere, saa de bleve deels korsfæstede, deels, indsvøbte i Dyre-Skind, sønderrevne af Hunde, og deels, indviklede i brændbare Ting, brugte som *Fakler* ved de natlige Folke-Forlystelser i *Neros Haver*—*Taciti Aarbøger*. XV. 44.. Det kunde imidlertid dog ei saa ganske være tilfældigviis, at *Neros* høieste Grusomhed traf *de Christne*, og *Tacitus* anmærker derfor ogsaa, at vel var de uskyldige i hvad Man straffede dem for, men kunde ellers som "*Fiender ad det Menneskelige Kiøn*" fortjene hvad det skulde være, og valgdes kun af *Nero* til at bære Skylden, fordi deres Nidingsskab havde gjort dem almindelig forhadte. Da Romerens Mening hermed nu ingenlunde kan være, at de Christne havde gjort dem skyldige i andre *borgerlige Forbrydelser*, som Loven satte Døds-Straf paa, men kun at deres Aand og Tænke-Maade var ægte Romere en Vederstyggelighed, saa har han vist angivet den sande Aarsag til Krigen, der ikke blot forklarer dens Begyndelse men ogsaa dens Fortsættelse under Keisere, som, efter Romernes Dom, i alle andre Henseender var det Modsatte af *Nero*.

Ved første Øiekast, nemlig, synes vel Intet urimeligere end Christen-Forfølgelserne i Romer-Riget; thi Roms Tempel var jo et Pantheon, der skulde have Rum til alle Guder, og vel var *Freds-Aanden*, der saa øiensynlig besjælede, det ny Folk, den *Romerske Krigs-Aand* aldeles modsat; men Romerne havde jo altid ønsket, at deres Fiender vilde elske *Fred* over alle Ting og lade sig taalmodig træde paa Nakken, og Roms enevældige Tyranner maatte jo gierne givet Aar af deres Alder for at faae alle deres Undersaatter saa spagfærdige som de Christne. Her viiste det sig imidlertid, at *Roms Aand*, før den forsvandt, havde gjort et dybt Indtryk paa mange Hjerter, saa de følte, at trods det fredelige 33Skin var de Christne Roms farligste Fiender, og at Romerne, med al deres Klogskab, dog i *Middel-Alderen* meest fulgte deres Hjertes Drift, kan jo aldrig undre os, da det var en tvungen Sag. Deres Følelse bedrog dem heller ingenlunde heri, thi den *Christne Kirke-Stat*, hvori "Miskundhed og Sandhed mødtes, Retfærdighed og Fred kyssede", stod jo saa fiendsk mod den *Romerske Røver-Stat* som mueligt, og naar dens Borgere ei beviste det med Sværdet i Haanden, da var det aabenbar kun, fordi de troede, Sværdet i Munden var langt skarpere, og ventede for Resten paa deres usynlige Konge, som snart vilde komme igien, for at udslette de Ugudelige af Jorden og lade de Hellige arve den. Havde nu endda de Christne viist sig *afmægtige*, da kunde Romeren foragtet dem, men nu opdagede Man snart, de var ubøieligere end *Cato* og kunde taale Ondt trods *Regulus*, saa det var klart, at en frygtelig Fiende havde indsneget sig i Riget, mens Vagten sov, og kunde blandt Romerne ei vente mindste Skaansel, med mindre han viste sig uovervindelig.

Kun fra dette Stade bliver den besynderlige Kamp mellem *Romersk Grusomhed* og *Christelig Taalmodighed* os forklarlig, men bliver det da ogsaa i den Grad, at vi see, den var uundgaaelig; thi vel maatte der tit blive *Vaaben-Stilstand*, fordi ethvert Nederlag, Romerne leed, maatte vise dem det var Daarskab, at bekæmpe Tanker og Troens Ord med Ild og Sværd, men enhver nyopvoxet Slægt vilde dog fornye Prøven, indtil enten Frygten aldeles lammede Armen, eller de Christne tabte deres Frygtelighed. Vi kan ogsaa virkelig i den Tid Krigen varede (68–312), tælle syv Hoved-Slag, altsaa Eet omtrent paa hver Menneske-Alder, skjøndt vi naturligviis ikke finde alle Mellemliggende lige lange.

At det var *Nero*, som slog det første Slag i Verdens *Hovedstad*, har vi hørt, og det skal, efter et gammelt 34Sagn i Christenheden, blandt Andet have truffet To af de Christnes ypperste Høvdinger: *Simon Peder* som blev korsfæstet, og *Paulus* som blev halshugget—*Euseb. II. 25.*

Under *Vespasian*, som tog Penge for sin Part, og *Titus*, hvis gode Gierninger skal have været saamange, som der er Dage i to Aar, men hvoraf dog slet Ingen er kommet til vor Kundskab, var det stille, saa først under *Domitian* stod det andet Slag, formodenlig i *Ephesos*, hvor *Johannes, Zebedæi Søn*, En af de *tolv Høvdinger* endnu levede, men "Discipelen som Herren elskede" overlevede dog Tyrannen, der ogsaa skal have beroliget sig, da han hørte af *Jesu* Frænder i Palæstina, at *Christi* Rige var ikke af denne Verden—*Euseb. III. 18–20.*

Saa overfladelig tænkte ikke den forgudede *Trajan*, hvis Eftermæle hos alle *Romerske* Forfattere er et Side-Stykke til hans Triumph-Bue, hvis Levninger Man endnu beundrer i Roms Gruus; thi under ham blev alle *Jesu* Frænder, med den meer end hundreedaarige *Jerusalemske* Biskop *Simeon* i Spidsen, henrettede, og en anden *Christen-Høvding*, Apostel-Discipelen *Ignats* i *Antiochien*, blev slæbt til Rom og kastet for de vilde

Dyr^{*}Euseb. III. 36. Ruinar^ts Martyr-Historier. 8.. Hvordan det dengang stod sig med de Christne, og hvad ægte Romere tænkte om dem, har vi ogsaa et umistænkeligt Vidnesbyrd om i to Breve, vexlede mellem Keiseren selv og hans gode Ven, *Plinius* den Yngre, som var Statholder i Bithynien, oppe ved det sorte Hav. Den samvittighedsfulde Romer beder nemlig Keiseren om nærmere Forholds-Regler, da han finder saa mangfoldige *Christne*, og er *uvis om*, enten de *kun* skal straffes, *naar de har gjort Ondt*, eller *Navnet* kanske allerede er *Ondskab* Nok. At de *35* skal straffes uden videre Undersøgelse, *naar de ikke vil nægte*, de er *Christne*, bande *Christus* og offere til Guderne, det finder imidlertid *Plinius*, er soleklart, da det jo er en afskyelig *Stivhed* og *Haardnakkenhed*, saa det er kun Spørgsmaal, om Man ikke dog, *naar de er saa føielige*, skal see igiennem Fingre med hvad Man ellers veed om dem. Dertil svarer den naadige Herre, at det var som talt ud af hans Hjerte, saa hvem der vilde fornægte Christendommen, og i Gierningen vise sin Omvendelse ved at offere til Guderne, skulde benaades, hvad Mistanke der end ellers hvilede paa ham^{*}Plins Breve X. 96-97..

Denne de Christnes "*Haardnakkenhed*" var ogsaa en Vederstyggelighed for den boglærde Tyran, *Mark Aurel*, ellers høilig berømt under Navn af "*Philosophen paa Thronen*", seent i det *Andet* Aarhundrede, og i hans Dage (161-80) gik Man naturligviis *grundig* tilværks. Det gjaldt ikke blot Høvdinger, som den ældgamle Biskop *Polykarp* i Smyrna, endnu en Discipel af Apostelen *Johannes*, og Philosophen *Justin*, der havde skrevet mod Hedenskabet; men der slagtedes for Fode, som vi see af Brevet fra Menigheden i *Lyon*. Da Grusomheden her saa ganske ligner Optrinene *sammesteds* i Rædsels-Tiden, som vi har oplevet, burde Man vist nok holde Keiseren undskyldt, naar Sagen ikke, midt under Slagteriet, var blevet indstillet til ham, i Anledning af en *Romersk Borger, Attalus*, som var iblandt Offerne, men da *Mark Aurel* dertil svarede, at hvem der ikke vilde fornægte Troen, maatte lade Livet, saa tog han sig unægtelig Skylden paa. *Attalus* blev nu, til et nyt Skue-Spil, sat paa en gloende Jern-Stol, men var saa kiedsommelig, at han, selv halvstegt, tilraabde Tilskuerne: her kan Man see, det maa være jer, ikke *360s*, der æde Mennesker, og hvad der endnu ærgrede *Gallerne* allermest, var Slavinden *Blandines* Halstarrighed, som, skjøndt spærlemmet og svagelig, dog ikke ved de mest udtænkte Pinsler kunde bringes til at sværge ved Guderne, end sige da til at paalyve de Christne noget Ondt. Da *Gallerne* godt havde mærket, det var især "*Opstandelsen*", Martyrerne trøstede sig ved, saa besluttede de at sætte en Pind for den, ved at brænde alle Ligene og kaste Asken i *Rhone-Floden*; men selv Asken synes at have været haardnakket, thi Menigheden i *Lyon* hæver sig i den næste Menneske-Alder aabenbar som en Phønix, under sin berømte Biskop *Irenæos*, en værdig Discipel af den gamle *Polykarp*^{*}Euseb. IV. 15-16. V. 1..

Samme *Irenæos*, den *sidste Apostoliske* Høvding blandt de *Christne*, skal være blevet nedsablet i Spidsen af sin Menighed, under Keiser *Septimius Severus*, først i det *Tredie* Aarhundrede^{*}Ruinar^ts Martyrhistorie 61.; men det Mærkværdigste ved Kampen i denne Keisers Dage (193-209) er dog, at hans Krigs-Erklæring kun gjælder de *Jøder* og *Hedninger*, der gik over til *Christendommen*; thi vel gjorde det ingen synderlig Forskiel med et Rige, der paa sin Viis, ligesom det Romerske, bestandig maatte udvide sig; men det viser dog, at *Romerne* havde indtil videre opgivet Haabet om at udrydde *Christen-Folket*, og vilde indskrænke sig til at hindre dets Formerelse, ligesom Pharao Israeliternes.

Den nærmeste Anledning hertil har ventelig været *Christendommens* Udbredelse i Afrika, thi *Severus* var selv derfra, og det er først under ham den *Afrikanske* Menighed begynder at gjøre Opsigt, med den berømte *Jurist Tertullian* i Spidsen; men hvorlidt det lykkedes at kvæle denne Opstand i Fødselen, viser ikke blot *Tertullians* Overgang, der netop skedte under Forfølgelsen, men især den følgende Tid, da Christendommen aabenbar gjør sig herskende i *Alexandrien*, hvor den Christne Skole-Mester *Origenes* beundres som et Lys af de boglærde *Hedninger*^{*}Euseb. V. 5. 10. VI. 1-3. 13. 14. 19..

Under saadanne Omstændigheder havde det været *Romernes* gamle Skik at slutte en *Vaaben-Stilstand*, i Haab om bedre Tider, og en Saadan indtraadte nu ogsaa virkelig, mens *Origenes* blomstrede, under Keiserne *Alexander Severus* og *Philip*, blandt hvilke den Sidste endog gjaldt for en hemmelig Christen^{*}Euseb. VI. 21. 34.. Man kan heller ikke sige at dette gamle Krigs-Puds mislykkedes, thi fra den Tid førdes Krigene dog med afvexlende Lykke, saa de Christne leed store Nederlag og bad om Fred.

Det første sørgelige Nederlag fandt allerede Sted i Midten af det *Tredie* Aarhundrede, under Keiser *Decius*, som fornyede Kampen; thi enkelte Christne Høvdinger, saasom Biskopperne i de *Apostoliske* Menigheder i Jerusalem, Antiochien og Rom, udmærkede sig vel endnu, men de Christne tilstaae dog selv baade at deres berømteste Anførere, *Cyprian* i *Karthago* og *Dionys* i *Alexandrien*, tog Flugten, og at Mange overgav sig, eller, hvad der var det Samme, købde falske Beviser for at de havde offret til Roms Guder. *Origenes* berømmes vel af sine Venner for Tapperhed, men der ymtes dog om, han gav tabt, og glimrende seirede han da i det Mindste ingenlunde^{*}Euseb. VI. 39-46. VII. 1.. At den gamle Tapperhed næsten var uddød under *Vaaben-Stilstanden*, som varede en heel Menneske-Alder, det fik de Christne da at føle, og skjøndt Endeel under Krigens Løb atter med *Cyprian* tog Mod til sig, saa viser dog den almindelige Glæde over *38Freds-Tilbudet* af Keiser *Gallien*, at Helte-Tiden var omme^{*}Euseb. VII. 10-13. Ruinar^t 178..

Denne Fred, som gav *Christenheden* *Romersk Borger-Ret*, og varede næsten et halvt Aarhundrede (259-305), opløste derfor aldeles *Christus-Riget*, der vel kan holde Fred med alle verdslige Herrer, som ei vil forgudes, men umuelig give sig under deres Beskyttelse, og Forfølgelsen under *Diokletian* ligner da langt

mindre en Krig mellem to selvstændige Magter, end en egen Slags Grusomhed, den Romerske Tyran behagede at øve mod sine *christne Slaver*. Hermed være det ingenlunde sagt, at Christus-Riget *ophørde*, thi da det er af *aandelig* Natur, kunde det nok bestaae i Løn, fordi det ikke meer var saa kiendeligt i Verden, men det forsvandt af *Stats-Historien*, saasart det begyndte at sammensmelte med Romer-Riget, og denne Sammen-Smeltning, som fuldførdes under *Constantin* den Store, begyndte aabenbar under *Gallien* og fortsattes rask giennem hele Freds-Tiden. Hvad der *efter* denne Tid kaldes *Christenheden* er allerede i *Kirkelig* end sige i *Borgerlig* Henseende noget ganske Andet end det "*Himmerig paa Jorden*," som hævede sig under *Nero* og sank under *Decius*, for under *Diokletian* aldeles at forsvinde; thi den *senere Christenhed* skabes og beherskes jo af Keisere og Konger, Bisper, Paver og Boglærde, og naar den, som under sin Sammen-Smeltning med Romer-Riget, har en kiendelig Eenhed, udgjør den netop allerklarest et Rige "af *denne Verden*," som *Christus-Riget* umuelig kan være.

Det er imidlertid klart, at det ingenlunde var *udvortes* Magt, der styrtede *Christus-Riget*, og vi maae derfor et Øieblik dvæle ved de *indvortes* Aarsager til Opløsningen af det kraftigste og ædleste, det elskværdigste og lyk39keligste *Borger-Samfund*, der har været paa Jorden, og staaer derfor endnu overalt i *Christenheden*, selv i *Frankrig*, for de Klogestes Øine, som Idealet af en *fuldkommen Stat*, hvis Borgere kun lyde de Love, de selv bifalde, men bifalde altid de Bedste, har ingen synlig Øvrighed, uden den de selv vælge, og kan afsætte naar de lyste, men lyste det kun, naar den bryder Pagten, og har endelig baade Mod og Kraft til, hvad Øieblik det skal være, med Glæde at offere *Liv og Blod* for *Fædrene-Landet*. Et saadant Rige er det nemlig aabenbar *Lukas* beskriver, naar han skildrer Menigheden i *Jerusalem*, og skiøndt vi af *Pauli* Breve see, at der allerede i hans Dage, ved den store Udvidelse, Riget fik, indsneeg sig smaa Uordener, saa spore vi dog indtil Midten af det *Tredie* Aarhundrede alle Hovedtrækkene hos dette besynderlige Folk, der, som Brudstykker af Mange, og adspredte over hele Romer-Riget, kun havde Bopæl sammen, forsaavidt hele Jordens Kreds er det store Mandhjem, kun havde Herkomst og Sprog tilfælles, naar hele Menneske-Slægten er af eet Blod og alle Tungemaal Brudstykker af et Grund-Sprog, og som endelig kun havde et *Fædrene-Land*, der blomstrede ved deres Selv-Opoffrelse og skiønnede paa den, naar de glemde "deres Folk og deres Faders Huus" paa Jorden over *Himlen*, som *Menneske-Aandens* oprindelige Hjem, de Levendes Land, hvortil det er *Støv-Hjertets* Ære og Fryd at opløftes. Medens vi nu maae være billige nok til at indrømme, der hører meget til at opoffre Livet for et *usynligt* Fædrene-Land, saa er det dog klart, at Rigets Selvstændighed beroede derpaa, ligesom det var Kongens (Christi) udtrykkelige Ord: hvem der *nægter mig* for Mennesker, ham *nægter jeg* igjen, og naar vi derfor i Midten af Aarhundredet see de flygtende Høvdinger, *Cyprian* og *Dionys*, beholde deres Æres-Poster, og dem, der *faldt* i Slaget, stilles op igjen til Rigets 40Vagt, da er vi forberedte paa det Værste. Det gik altsaa i den *Christne Kirke-Stat* omtrent som i den *Mosaiske*, der egenlig kun varede til *Josva* og alle de Ældste, som havde seet Herrens Gjerninger, var døde; thi efter *Polykarps* Dage staaer *Irenæos* kun som et enkelt Vidne om den *forsvundne* Herlighed, hvis matte Efter-Skin vel endnu en kort Tid skjuler men kan umuelig læge Folkets Brøst. *Daaben* og *Nadveren* havde vel det store Vidnesbyrd i Menigheden, at de vidunderlig kunde skiænke *Folke-Aanden* og sammensmelte hele *Folket* med den *usynlige Konge*, men naturligviis kun under *Troens* Betingelser; og denne Tro begyndte aabenbar at vakle, saasart de var døde, der havde seet Kongen Ansigt til Ansigt, og ved hvis Haands-Paalæggelse Aanden aabenbar kom over de Troende, og i et Rige der kun hvilede paa Troen, maatte det nødvendig føre til Opløsning. Vel fandt den vaklende Tro, paa Aandens Meddelelse og den levende Forbindelse med Kongen, to *Støtter* i den *indviede* Lære-Stand og den *Hellige Skrift*, men ved at læne sig til dem, blev den en Overtro paa dem, som maatte have ganske anderledes Virkninger, og forvandle *Christus-Riget* enten til et *Bispe-Rige* (Hierarchi) eller til en *lærd Republik* (et Anarchi), hvoraf Hiint trænger til *verdslig* Beskyttelse for at vare, og Denne til Tugt for at holde Fred med sig selv, medens de Begge, for at vinde Skin af Eenhed, maatte have en Tyran. Naar vi derfor see, at i det *Tredie* Aarhundrede, da *Afrikanerne* kom til at staae for Styret, indførte *Tertullian* og *Cyprian* den Tro, at "*de Indviede*" udgjorde det egenlige Christen-Folk eller de *Aandelige* (Geistligheden) og raadte for *Himmerig*, medens *Origenes* og alle hans Discipler med stort Bifald prædikede den Lærdom, at *Aanden* laae skjult under *Bibelens Bogstav* og maatte med Lærdom og Kløgt opmanes deraf, da vinder det Hele en forbausende Klar41hed; thi ligesom Hiint minder os om det gamle *Karthago* med sine i de Kabiriske Mysterier *indviede* Raads-Herrer, og Dette om *Ægyptens* Trolde-Karle og *Hieroglypher*, saaledes opdage vi, at det var *ikke Christus-Riget*, men *Bispe-Riget* i *Vesten* og de *Lærdes Republik* i *Østen*, der under *Decius* tabde Slaget og lærde at elske den Rolighed, som Verden giver. Saasart nemlig *Bisperne* hist, og de *Skrift-Kloge* her, gjorde sig selv til *Christi Statholdere* med uindskrænket Fuldmagt, da var Rigets Monarkisk-Demokratiske Forfatning forvandlet til et reent *Aristokrati*, der kun levnedes *Christus* Konge-Navnet og kunde umuelig besjæles af *Hans Aand*, da Aanden netop er Hans Statholder, og maatte afsætte sig selv for at sætte Andre i sit Sted. Hvor stor en Ære det da end er for *Christendommen*, at den, selv misbrugt og misforstaaet, gav Tanke-Gangen en langt meer aandig Retning og Skrifterne om Gud og Menneske et langt dybere Indhold, end noget Hedenskab mægtede, saa hørde dog Christenheden, deelt mellem Bisper og Professorer, i *Borgerlig Henseende* til de Dødes Rige, hvis Indbyggere Bispe-Stav og Pen umuelig kunde levende forene eller begeistre for *Fædrene-Landet*, der nu ikke længer var de Levendes Land men *Kirke-Gaardene* med Martyr-Grave. Hvorledes nu *Religjons-Friheden* i et halvt Aarhundrede maatte virke, hvormange Tusinde der i *Hjerte-Tiden* maatte strømme til det Christne Samfund, med de store Løfter om *Synds-Forladelse* og *Salighed*, og med de stærke Vidnesbyrd om Guddommeligt Pant, og hvor magelig Bisper og Professorer maatte gjøre Himmel-Veien, for selv, mens de vendte den Ryggen, at staae som de der gik i Spidsen, det hører egenlig *Kirke-Historien* til at udvikle, men maa dog ogsaa her berøres, for at vise, hvor naturligt det gik

til, at Christus-Ri⁴²get *borgerlig* tabde sig i Roms Slaveri. Behøver dette imidlertid Bekræftelse, da er Biskop *Euseb* fra Constantins Dage det umistænkligste Vidne, naar han bekiender, at under Freden brændte de, der gik for *Hyrder*, af Had mod hinanden, og gav i *Herske-Syge* Verdens Høvdinger ei det mindste efter, saa det var intet Under at ogsaa Herren ryggede Pagten, nedbrød Murene, sløifede Fæstnings-Værkerne, gjorde Sværdet unyttigt og var ikke med sit Folk i Striden, men tog Aar fra dets Alder og gav det Skiændsel i Tilgift *Euseb. VIII. 1..

Hvorledes det derimod kunde falde en *Romersk Keiser* ind, under disse Omstændigheder at forfølge de Christne, der dog aabenbar hørde til hans taalmodigste og nyttigste Slaver, og var, naar han blot vilde skaane dem, saa nær ved at forgude ham, som deres Tro neppe nok tillod, det er saa svært at begribe, at vi vel nødes til at give de Christne Ret i, det var kun "*den Onde*," der ophidsede sine Redskaber til at udrydde "*det gode Navn*," da det syndes afmægtigt. Det var imidlertid ingenlunde *Uromersk*, men i samme Smag som den *trede* Puniske Krig, der til *Catos* Glæde lod ham døe i Fred, og alle hvem der følde romersk, fandt det vist meget rimeligt, at de Christne skulde udlevere deres *Hellige-Skrift*, som man ansaae for deres *Vaaben*, og lade deres *Kirker*, som Man kaldte deres *Stad*, nedrive, medens *Bisperne*, som jo var deres *Høvdinger*, gik under Aaget og offrede til *Roms Guder*.

Paa intet Mindre var det heller, Forordningen lød, som i Begyndelsen af det *Fjerde* Aarhundrede udkom i alle fire Keiseres Navn, thi saamange Tyranner var der nu om Navnet, og i hele *ti* Aar arbejdedes nu, fornemmelig i *Asien* og *Afrika*, paa at nedrive Kirker, brænde Bibler, og befolke Grave og Bjerg-Værker især med *Bisper*, *Præster* og andre oplyste Folk, som ei vilde udlevere Skriften og fornægte Troen *Euseb. VIII. 2. 6-13.. At nu Mange faldt fra i Fristelsens Tid, var intet Under, og at endnu langt Flere holdt ved, skiøndt det holdt haardt at døe paa Bisper- og Bogstav-Troen, var ogsaa naturligt, da de fleste Mennesker i *Hjerte-Tiden* ei uden at føle sig *grændseløs* ulykkelige, kan fralægge sig en Tro, der giver dem ogsaa kun det svageste Haab om Synds-Forladelse og Salighed; men at selv endeel gamle *Hofmænd* før lod sig flaae end de fornægtede Herren, og at Man endnu stødte paa en *Emeritus*, som, da der spurgdes: om han havde *hellige Skrifter* i Huset, svarede smilende: ja, i *Hjerte-Kammeret*; det minder unægtelig om Apostel-Ordet, at selv Guds *Skrøbelighed* er dog stærkere end Menneskene *Euseb. VIII. 6. Ruinart 343..

Det var imidlertid ingenlunde blot de Christne, der nu følde sig "i Helvede, i Pinen", thi af den levende Skildring, en samtidig Christen har efterladt os, see vi, at Riget var faldet i ryggesløse *Barbarers* Haand, hvem kun det Uhyre fornøiede, medens hvert Spor af ædle Følelser, af Dannelse og fine Sæder, var dem en Vederstyggelighed. *Dalmateren* (Illyreren) *Diokletian* var nemlig for en Snees Aar siden (284) blevet udraabt til Keiser af en Krigshær, paa en Tid, da der var Oprør allevegne og Grændserne hærgedes af Barbarer, og han betragtede nu aabenbar hele Riget blot som en "*Krigs-Skueplads*", han som en klog General maatte stræbe at spille Mester paa og drage Fordeel af, det længste mueligt. At undertrykke Oprørene og befæste Grændserne, var altsaa hans fornemste Sag, og da han ei selv kunde være allevegne, og lykkelige Tjenere er Tyrannens farligste Fiender, saa tog han sig strax en *Medhjælper*, endnu raaere end han var selv, og de valgde sig igien hver en *Keiserling* (Cæsar), der fik sin Deel af Byttet og havde Krø⁴⁴nen i Vente. Paa denne Maade lykkedes det ogsaa virkelig *Diokletian* ei blot i hele tyve Aar, som var en Keiser-Evighed, at bære Kronen, men ogsaa at sikkre Grændserne og kvæle alle Oprør, men jo bedre Fred de *barbariske Keisere* vandt og holdt med hinanden, desbedre Stunder og desmere Dristighed havde de naturligviis til at plage Indbyggerne, og Alting kom nu for Alvor paa Krigs-Fod: Retten, som dog hidtil havde været pleiet til daglig Brug, sad nu udelukkende i Spyd-Stagen, og hele Riget behandledes som et fiendtligt Land, de seierrige Generaler tænkte snart paa at forlade, og udsugede da paa alle muelige Maader, deels for at leve flot og dog sanke Skatte, og deels for at holde Krigs-Folket i Virksomhed og god Lune. *Diokletian* selv var *gierrig* tilgavns, og havde desuden stor Lyst til at bygge op og rive ned, hvortil han behøvede meget, da han havde opslaaet sin Bopæl i *Nikomedi* og vilde have den ligesaa smuk som *Rom* **Bogen om Forfølgernes Endeligt (de mortibus persecutorum) mellem Lactantses Skrifter Kap. 7.* Hans Med-Broder, *Maximianus Herculus*, havde vel ikke den Orm, men han satte sin eneste Glæde i *Liderlighed*, og traadte deri som al Ret, saa al Anstændighed under Fødder, og dog kaldte Man deres Dage gyldne, da Man oplevede *Galers*, som ogsaa var Drive-Hjulet i Raseriet mod de Christne. Dette Uhyre, hvis Moder *Romula* var født paa hin Side *Donau*, og hvis Ærgierrighed det var at kaldes, som *Romulus*, en Søn af *Mars*, var En af Keiserligerne, gift med *Diokletians* Daatter *Valeria*, og førde sig taalelig op, saalænge Keiserne var i deres Kraft; men da de begyndte at ældes, kastede han Masken, piinde *Diokletian* til at forfølge de Christne, og nødte saa snart baade ham og *Maximian* til at nedlægge Regieringen. De Christne skal han have svoret Undergang, fordi Spaamændene, som var hans Geheime-Raader, sagde, at 45intet Offer vilde lykkes, da der immer var *Christne* tilstæde, som *slog Kors* for sig og forstyrrede derved det Hele; men Forfølgelsen mod dem, som hans egen Gemalinde *Valeria* maa have hørt til **Forfølger-Bogen 9-15.*, var ham dog ingenlunde Hoved-Sagen, thi det var at indtage og ødelægge hele Riget, derfor nødte han de afgaaende Keisere til at udnævne to ret foragtelige Keiserlinger, den Ene Drukkenbolten *Severus*, og den Anden Studedriveren *Daia*, som var i Slægt med ham, og kom til at hedde *Maximin*. Det gjaldt nu kun om, at den gamle *Constantius Chlorus*, der som Keiserling havde havt *Gallien* og *Britannien*, og skulde nu være *Galers* Med-Keiser, snart vilde lægge sig til at døe; thi han var, for sin Retfærdighed og Mildhed, saa elsket baade af sin Krigshær og i sin Egn, at *Galerius* ei turde røre ved ham, men da *Constantius* indskrænkede sig til sin snevre Virke-Kreds, havde *Galer* dog alt i den største Deel af Riget frit Spille-Rum. Dette benyttede han nu til at give *Romerne* et Exempel

paa en Herske-Syge, en Lovløshed, en Udsuelse og Blod-Tørst, saa upartisk og grændseløs, som de endnu ikke havde kiendt; thi hans største Morskab var at fore en stor Flok Bjørne, han hele sin Tid havde sanket paa, med levende Mennesker, saa det var en stor Naade, hvem der fik Lov at døe ved Sværdet; Lovkyndighed, Rettergang og alskens Lærdom regnede han til de "*Sorte Konster*", Man ei noksom kunde hade, Soldater sattes overalt til Dommere, og han sagde høit, at den *Persiske Forfatning*, hvorefter Enevolds-Herren eiede alle Folk med Hud og Haar, var den Eneste, han kunde lide. Hvad de gamle *Romere* (siger den samtidige Skribent meget naiv) efter Krigs-Retten (jure belli) havde gjort ved de undertvungne Folk, det vovede han at byde *Romerne selv*; thi uden Persons Anseelse maatte de ind i Mand-Tallet, deres Marker blev maalt, deres Huus-Dyr og 46 Vin-Stokke talt, Kop-Skat skulde de Alle give, for det, sagde *Galer*, har mine Forfædre maattet give til Romerne, og vel var det kun i en vis Alder, men Man trak Aar fra de Gamle og lagde til de Unge, saa der blev hardtad Ingen fri uden *Tiggerne*. For at imidlertid Ingen uden Nødvendighed skulde regne sig til dem, "hos hvem Keiseren havde sin Ret forloret" befalede han, at Tiggerne, hvem Livet kun var til Byrde, skulde samles om Bord paa Skibe og sænkes i Havet**Forfølger-Bogen 18-23.*

Dog, *Constantius* havde en Søn, ved Navn *Constantin*, som vel med Flid var forbigaaet ved Valget af Keiserlinger og opholdt sig ved *Galers Hof*, hvor Tyrannen troede ham sikker nok, men han var elsket i Krigs-Hæren, smuttede bort, og traf sin Fader i sidste Aande-Dræt, fik hans Velsignelse og udraabdes af Krigs-Hæren til hans Efter-Mand. Det maatte *Galer*, skiøndt han fnøs, finde sig i, og fik ovenikiøbet to nye Med-Beilere, da han for Alvor vilde skrive selve *Roms Borgere* i Skat, thi den aftakkede Keiser *Maximians Søn*, Uhyret *Maxents*, som var i Byen, benyttede Fortvivlelsen, fik sin Fader til at axle Purpuret igien, og tog det selv, ved Hjælp af Liv-Vagten (Prætorianerne), som *Galer* havde opløst, og af Svine-Slagteren *Luccan*, som havde havt Leveringen af det Flæsk, Keiserne, istedenfor at beskatte Almuen, pleiede at uddele til dem**Forfølger-Bogen 26. Zosimos II. 9.* Nu var de da Sex om Regieringen, og skiøndt det kostede *Severus* Livet at han gik til Italien imod de to Nye, blev dog Tallet fuldt igien ved Barbaren *Licin*, som *Galer* gav Purpuret, men nu var Uhyret modent, thi han raadnede levende op. Under de Helvedes-Smerter, han leed, havde *Galer* imidlertid, tilligemed *Constantin* og *Licin*, underskrevet en Forordning, hvori Tyrannen vel roser sin gode Hensigt med 47 Blod-Loven mod de *Christne*, men beklager dog, at den, ved de sære Menneskers Ivrighed og Halstarrighed, har voldt endeel Ulæmpe, og vil derfor lade Naade gaae for Ret, saa de *Christne* skal have Lov til at være *hvad de er* og bygge deres Kirker op igien**Euseb. VIII. 17. Forfølger-Bogen 31-35.*

Kort efter udbrød der Krig mellem *Constantin* og *Maxents*, ved hvilken Leilighed *Constantin*, beraabende sig paa et Syn og Varsel, førde *Korset* i sit Banner, og lod sig efter Seieren afbilde med det "som Frelsens Tegn og Manddoms rette Mærke" i sin Haand paa Torvet i Rom**Euseb. IX. 1-9. Constant. Levnetsl.* Strax efter udkom da ogsaa en Forordning af ham og *Licin*, der vel kun udtrykkelig tilstod *Christendommen* samme Frihed som *alle andre* Religjoner, men lød dog særdeles gunstig for dens Bekiendere, og skiøndt de endnu enstund blev forfulgt i Østerleden, først af *Maximin* (Daia) og siden af *Licin*, blev *Christendommen* dog snart paa en Maade *herskende* i Riget med *Constantin*, som lykkelig undertrykte alle sine Medbeilere og blev usædvanlig gammel paa Tronen**Euseb. IX. 1-7. X. 5. 8-9.*

At dette nu ogsaa har fundet saa godt som almindeligt Bifald hos dem, der brød sig noget om Religjon, seer man blandt Andet med *Constantins Broder-Søn, Julian*, som var en ivrig Dyrker af *Roms Guder* (360-62); thi da han faldt paa et Perser-Tog, udraabde hans egen Krigshær en *Christen* (*Jovian*) til Keiser, og siden spore vi knap Tanken om, at det kunde være anderledes.

At nu denne *Christendommens* Seier over *Hedenskabet* er langt fra at være saa glædelig en Begivenhed i *Kirkehistorien*, som Biskop *Euseb*, og Millioner med ham, har tænkt, det maae netop alle *Christne* strax ind48rømme, da *Christendommens* saakaldte "*Ophøielse*" til Stats-Religjon i *Romer-Riget* øiensynlig var en dyb *Fornedrelse*, der paa den ene Side aabnede Kirke-Dørren for alle dem der tænkte lavest, og paa den Anden gjorde *Roms Tyran* til Menighedens *Ypperste-Præst* (*Pontifex Maximus*); men i *Statens* og *Skolens* Historie er den tilvisse en Hoved-Begivenhed, al den Priis og Beundring værd, som Man vil skiænke den. At vi nemlig har *Stater*, som kappes om Rangen med Old-Tidens Bedste og stile end høiere, og at vi har en *Høi-Skole*, hvor de forbigangne Tider som ved en Trylle-Stav opstaae, for i Forening med den Nærværende og Tilkommende, at vise og forklare hele Menneske-Livet, det er aabenbar en Følge af at *Korset* fortrængde *Ørnen* i *Roms Banner*, og skiøndt man vel kan indbilde sig, det Samme vilde skedt alligevel, er det dog kun, ligesom vi kan indbilde os, at om vi end var blevet kvalt i Fødselen, kunde vi maaskee dog levet ligegodt. Det var derfor barnagtigt, her at tale om *Constantins Bevæggrunde* til at blive *Christen*, om hans Ret til at hedde et *christeligt Menneske*, og om den *Maade*, hvorpaa saavel han som de *Christnes Bisper* og *Professorer* benyttede Seieren; thi det, seer Man let, bliver Altsammen *deres egen Sag*, medens *Følgen* i alle Tilfælde blev hvad den blev og er ret egenlig *vores Sag*. Jo meer man imidlertid nedsætter *Constantins* og hans Samtidiges *Christendom*, des klarere bliver det, at *Christendommen* paa en Maade maatte blive herskende i *Romer-Riget*, for at virke saa velgjørende som Tilfældet blev paa de følgende, selv de fjerneste, Tider; thi tænke vi os en *Apostolisk Menighed*, levende i Aanden, da trængde den ligesaalidt til verdslig Beskyttelse, som den attraaede verdslig Rigdom, Magt og Ære; men netop *naar* Menigheden var *udartet*, og dog uundværlig i Verden, da var det et Mester-Stykke af 49 Forsynet, at sammenkiæde den med Tyrannens Fordeel og med alle *Verdens-Rigets Indretninger*, som maatte give de indbrydende *Barbarer* deres høieste Forestilling om Stats-Klogskab og Dannelse. Paa *Barbarerne* er det nemlig vi nu maae fæste Øie, thi dem er *Romer-Riget* aabenbar givet til Priis, og kun med Hensyn paa *dem* kan vi fortsætte *Stats-Historien*, efterat

Christus-Riget har tabt sin Selvstændighed og falder i det Mindste tilsyneladende sammen med det Romerske, men *Barbarernes Riger* blive nu igjen kun Gienstand for Stats-Historien, fordi der i dem ved *Christendommens* Hjelp udvikle sig Stater efter den *Ebraiskes* Lignelse, med aandelig Oplysning til Hoved-Øiemed. *Hvorfor* ikke Romer-Riget heelt og holdent ved Christendommens Hjelp kunde forvandles til en saadan Stat, er et unyttigt Spørgsmaal, thi Romer-Riget var jo alle de gamle Staters Rakker-Kule, hvis Liig umuelig der kunde sammenvoxe til et Kæmpe-Legeme, og skjøndt Christendommen havde viist, den mesterlig kunde forene "Jøder og Græker, Skyther og Barbarer" til eet Folk, saa var det dog kun under *Vilkaar*, som i Constantins Dage snarere slet Ingen end alle Rigets Indbyggere vilde finde sig i. Naar derfor Christendommen under *disse* Omstændigheder kronedes til *Keiserinde*, da var det kun vigtigt, fordi, som dens Prophetiske Apostel mesterlig udtrykker det, Hun derved fik "begge den store *Ørns* Vinger" at flyve paa til Ørken, bort fra Slangens Ansigt, hvor Hende var Sted og Næring beredt i Tidernes Løb! Saa lidt derfor end *Keiser-Daaben* fortjener den Bebreidelse, at have forværret Romer-Rigets Stilling og fremmet dets Opløsning, da den aabenbar *formildede* Tyranniet og *forsinkede* Opløsningen, saa kan *Christendommen* dog ei forlange Tak derfor af *Roms* Tilbedere, da det er klart, den virkede kun for sig selv og 50 Menneske-Slægten, formildede kun Tyranniet fordi den skaber Retfærdighed og aander Mildhed, og forsinkede kun Opløsningen, for at faae Tid til, saavidt mueligt, at giennemtrænge det Hele og syre hele Massen, saa *Menneske-Aanden* kunde høste Gavn af Barbarernes Seier. Nu, da den nyskabte Folke-Verden ligger udbredt for os i al sin Herlighed, vidt overstraalende den Gamles, har vi ondt ved at troe vore egne Øine, naar vi, opvaagnende, betænke, hvad der Alt maatte skee, for at vi kunde komme *sovende* dertil; men forsvinde maatte nødvendig al denne Herlighed som en Drøm, hvis vi ei vilde oplade Øiet og see hvad der er skeet, beundre Forsynets Styrelse og følge dets Vink.

Historiens Skue-Plads maatte enten lukkes eller paa en Maade flyttes fra den dannede Verden, hvor Dyd nu kun var Svaghed og Daaden Misgierning, men viselig blev den saaledes udflyttet, at den i Grunden kun blev udvidet, blev mesterlig *afdeelt* og *aflukket*, saa den gamle Verden, som sin egen Skygge, blev staaende i Bag-Grunden. Lænkerne knustes og Hjertet fik Luft, men Kiæden brast ikke; som en Ægyptisk Konge-Mumie, skrinlagt i Alabast og stillet tilskue i et Grav-Palads: i Konstantinopel og Classikerne bevaredes den gamle Verdens Dannelse til den Ny, uden at dog Forfinelsen kom ubetimelig til at smitte og fordærve de raa men stærke og dybe Naturens Børn, som skulde fortsætte Menneske-Livet! Vist nok et stort Vidunder, men ei til ørkesløs Forbauselse, nei, til lærerig Efter-Tanke, thi fordi Mennesket er skabt i Guds Billede, udvikler ethvert Guddommeligt Storværk sig i *Menneske-Naturens Orden*, og er for os vel ugiørligt, men ei uforklarligt.

Vi skal saaledes huske, at den *Eenhed*, Romer-Riget gav den dannede Verden, var kun stiv *Eens-Formighed*, altsaa kun den samme Lighed, som Døds-Kulden giver alle Menneske-Legemer, og da Christendommen igjen kaldte Følsekene til Live, maatte der nødvendig i det Mindste vise sig *een* Hoved-Forskiel, den nemlig mellem *Østen* og *Vesten*. Kun *Øster-Leden*, *Grækenland* iberegnet, havde været den gamle Dannelses Hjem-Stavn, og kun de *Østlige* Folke-Færd havde Romeren fundet døende og overvældet, de *Vestlige* havde han fundet raa, og overvundet med Krigs-Konst, og kun, saavidt de blev unaturlig forfinede, afkræftet. Denne Forskiel var heller ingenlunde tilfældig, thi *Østerlænderen* var *Phantasi-Tidens* fødte *Konge*, og havde i Ungdommen saaledes forkiælet og forsvækket sig, at han, i det Mindste giennem Middel-Alderen, *aandelig* talt, ei vel kunde blive meer end en Skygge, og *Grækerinden*, som var født til *Hjerte-Tidens Dronning*, havde fordandset og forkiølet sig, saa hun maatte holde Sengen og være glad om hun ei sank i Graven. *Romerinden* var nu vist nok den store Skiøge, der nødvendig efter sine egne Love maatte faae de løstgængende Vestalinders Straf og levende begraves, medens de trælbaarne Kvinder i *Afrika*, *Spanien*, *Gallien* og *Britannien*, umuelig kunde beklæde en Dronning-Stol, hvorover Konge-Aanden svævede; men ogsaa for at raade Bod paa dette Savn var *Christendommen* kommet til Verden, og, som "*den hellige Moder, Kirken*", kronet til Keiserinde i Romer-Riget. Saalænge *Christus-Riget* stod, kunde Man i Stats-Historien ei kiende Forskiel paa *dets* Indbyggere, da de Alle var Eet, men ved dets Opløsning, giennem det Tredie Aarhundrede, viiste det sig snart, at den herskende aandige Følelse, Man i *Østen* beholdt, var Tro paa en *Guddommelig Vidskab*, øst med Lærdom af den *Hellige Skrift*, medens Man i *Vesten* foretrak den langt *dybere* Følelse, som Troen paa den *indviede Geistligheds hemmelige Samfund* med *Guddommen* 52 unægtelig er. Hvor *protestantisk* vi derfor end i *Kirke-Historien* ville bedømme dette Forhold, maae vi dog finde det meget naturligt, at "*de Lærdes Republik*" i *Østen* knap under en Despots Formynderskab kunde hindres fra at ødelægge sig selv, medens "*Bispe-Riget*" i *Vesten* sammenvoxde til et *Pavedom*, de verdslige Herrer maatte bøie sig for; thi jo daarligere Lærde, desmere Kiv, men jo daarligere Bisper, des større Enighed, og i Troen paa de Enige kan Man hvile, men i Troen paa de Stridige maa Man kives.

Denne mærkelige Forskiel mellem *Østen* og *Vesten* kom ogsaa netop i Constantin den Stores Dage ret for Lyset ved de "*Arianske Stridigheder*", som vi vel gjerne aldeles vilde overlade Kirke-Historien, men kan ikke, fordi de aabenbar hørde langt meer til *Statens* og *Skolens*, hvori de har efterladt sig uudslettelige Spor. Hele *Østens* Geistlighed var nemlig paa den Tid *forsaavidt* enig med sin store Lære-Fader *Origenes*, at de grundede deres Tro paa *deres egen Skrift-Klogskab*, og ved at kaare Roms Tyran til Ypperste-Præst haabede naturligviis Enhver af *Østens* Skole-Mestere at faae *sin* Theologi til at blive herskende, medens *Vestens* Bisper kun forlangde Beskyttelse mod opsætsige Lægmænd. Nu fremstod Præsten *Arius* i *Alexandrien*, Lærdommens Stapel-Stad, med et nyt Indfald om *Christus efter Skriften*, og det satte hele *Østen* i

Bevægelse, medens Man i Vesten knap vidste, hvad Striden, der syndes at dreie sig om et *eneste Bogstav* i et Græsk Ord—*Omousios* og *omoiusios*, som om vi vilde spille med Ordene “Gud lig” og “gudelig”, egenlig var om. Det gik naturligviis *Constantin* ligedan, men da det var ham, der skulde afgjøre Trætten, maatte han dog have en Mening derom, og holdt nu snart med *Arius* og snart med hans Modstandere, hvoraf der 53nødvendig, da Keiserens Ord skulde være en Lov, maatte følge store Ubehageligheder for dem, der holdt paa en modsat Mening. Den herved opkomne Skik, at *Keiserne* skrev *Troes-Bekiendelser* (Symboler), som Man skriver Forordninger, efter den Mening, Man for Øieblikket finder rimeligst, eller finder hos sin Yndling for Øieblikket, lærde Man imidlertid i Østen snart at finde sig i, som et nødvendigt Onde, der dog havde det Gode ved sig, at hvem der tabde Slaget i Dag, kunde vente at vinde det i Morgen, medens samme Skik for Vestens Bisper og deres Hjord var en Vederstyggelighed, hvorved en *Lægmand* opkastede sig til Herre baade over *Troen* og *Geistligheden*.

Under disse Omstændigheder var det da ganske i sin Orden, at *Østen* og *Vesten* fik hver sin Keiser, og *Østen* i *Byzants* eller *Konstantinopel* en ny geistlig, verdslig og videnskabelig Middel-Punkt, hvor *Græsk*en aldeles som Bog-Sprog fortrængte *Latin*en, og det var jo Betingelsen for, at Vesten kunde overlades *Barbarerne*, uden at dog den gamle Dannelse og den Græske Literatur derved gik forloren. Os kan det derfor være ligegyldigt, *hvad* der bevægede *Constantin* til at vælge *Byzants* istedenfor *Nikomedi*en til den ny Hoved-Stad, eller bevægede *Theodos* til at dele Riget *ordenlig* mellem sine Sønner (395), saa *Arcadius* fik hele *Østen*, og *Honorius* hele *Vesten*, thi Følgen blev den samme, og istedenfor at gaae i Rette med den døde Keiser som en Roms Forræder, glæde vi os ved, der dog nu engang kunde blive en god Ende paa Roms Tyranni, da *Østen* og *Vesten* var blevet sig deres Uforenelighed bevidst. At dette nu ogsaa virkelig, uden al Skyld hos *Theodos* og hans Sønner, netop skedte i deres Dage, see vi klarlig ved i Skolen eller Literaturen at betragte de *to Bisper*, som under *Arcad* og *Honor* ret egenlig *deelte* Rigets Beundring: *Antiochenseren* 54*Chrysostomus* og *Afrikaneren Augustin*, *Hin* det store Lys i *Østen* og *Denne* i *Vesten*. Begge rage de op over deres Sidemænd og over deres Eftermænd gennem hele Middel-Alderen, som Bjerge over Dale, og Begges efterladte Skrifter er i Skole-Historien uforgiængelige Mindes-Mærker om det høiere Sving og den dybere Grundighed, Christendommen alt i den gamle Verden gav Hedningers Tanke-Gang; men *Chrysostomus*, i hvem Østens Professor-Stamme holder sin egen pyntelige Lov-Tale og Lig-Prædiken, er aabenbar strax færdig, da Følelsen opløser sig i Betragtninger, og Materien taber sig i Formen; *Augustin*, i hvem Vestens Bispe-Sjæl først kommer til Besindelse, er derimod i fuld Giæring, og føler sig bestandig draget til to modsatte Sider: Spidsfindighedens bundløse Afgrund og det umaalelige Hjerte-Dyb. Hvor Man beklapper *Chrysostomus*, vil Man altsaa nøies med at balsamere Rom i Vie-Vand paa Græsk, men hvor Man føler sig grebet af *Augustin*, der stræber aabenbar et nyt christnet Grækenland at skyde sig op gennem Roms Ruiner, og da vi veed, det lykkedes, kan de store Hindringer, det mødte, men seierrig overvandt, aldrig ængste, men vel oplyse og fornøie os.

Der herskede nemlig i *Vesten*, og da især i *Nord-Afrika* og *Italien*, en Slaphed og Sædernes Fordærvelse hos de *Dannede*, der var saameget des grueligere, som *Dannelsen* der var *falsk*, var en hovedkulds Forfinelse af Barbarer, og hermed hængde hos de Boglærde en aandløs, vantro Retning paa det Nøieste sammen, saa *Grammatikeren Hieronymus* var Vestens Orakel, *Pelagius* med sin tørre Moral var nær ved at faae flere Stemmer blandt Bisperne end *Augustin*, og selv *Denne*, der kun med Møie havde revet sig løs fra de “*Latinske Classiker*,” var, med al sin Varme, dog meget for efteraars-kiølig til en *Vaar-Prædikant* i det store Hjerte-Aar. Naar vi derfor 55nu see *Barbarerne* bryde ind paa alle Kanter, og *Vandalerne* bemægtige sig *Nord-Afrika*, mens *Augustin* ligger paa sit Yderste (430), da maae vi finde, det var ogsaa paa den høie Tid, at den falske Dannelse med alle sine raadne Grene blev afhugget ved Roden, og de faa efterladte Bog-Lærde fik Andet at vide end hvad Man kan læse og gruble sig til, og Andet at gjøre end at forkiættre og drille hinanden. At nu imidlertid Læge-Midlet ei blev værre end Sygdommen, at ikke selv *Spiren* til en betimelig Dannelse gik tabt i Barbariet, men at *Augustin* og *Hjeronymus*, efter, som skrinlagte Kirke-Fædre, at have sovet for Altret i tusinde Aar (fra det femte til det femtende Aarhundrede), stod lyslevende op igien med *Luther* og *Melanchton*, og blev den rette *Skole-Dags* Morgen-Haner, det er jo vist nok et stort Under, men dog slet ikke større, end at det lader sig forklare af Middel-Alderens Historie. Bagefter kan vi nemlig godt see, det gjaldt kun om *tre Ting*, for at det Romerske Helvede kunde blive en *Skiærs-Ild* for Vestens Christenhed, hvoraf Menneske-Aanden kunde luttret udgaae, naar Forstands-Tiden kom, studere den gamle Verden i sine efterladte *Folk* og *Skrifter*, og derpaa, med “*Forstands* oplyste *Øine*” og velberegnedes *Kæmpe-Skridt*, fortsætte sin Bane til Maalet, og disse *tre Ting* var: at den *Christne Tro* og Anskuelse bevaredes, at der indvandrede *kraftige Folke-Stammer* med *aandige* Anlæg, og at *Skolen* i *Konstantinopel*, om end faldefærdig, dog blev staaende, og aldrig i Vesten ganske tabdes af Sigte. For det Første var der nu sørget ved den Nødvendighed, det var *Geistligheden*, naar den vilde herske i Christi og hans Apostlers Navn, og tilegne sig med *Tienden* alle *Aarons* og *Leviternes* Rettigheder, at den da maatte for sin egen Skyld holde strængt over alt det *Oprindelige* i Kirken, beflicte sig paa *Troes-Enighed* og prise Guds Husholdning i 56det *Gamle Testamente*. For det Sidste vilde der blive Raad, naar paa den ene Side *Konstantinopel* trods den herskende Svaghed og Forvirring frelstes fra *Barbarerne*, medens paa den anden Side de *Lærdes Tvistigheder* holdtes ved Lige, og Vestens Bisper nødtes til at tage Hensyn paa dem; thi da vilde Skole-Kundskabernes Elementer mekanisk forplante sig i *Østen* og aldrig ganske glemmes i *Vesten*, saa de lærde Feider i *Konstantinopel*, og *Tvisten* mellem den *Latinske* og *Græske* Kirke, beskæmmede vel det Byzantinske Rige og vanhældede den *Christne Kirke*, men var dog for Christenhedens tilkommende *Høi-Skole*, og derved baade for *Kirke* og *Stat*,

aldeles uundværlige. Det *Tredie*: at skaffe det vestlige Romer-Rige en god Deel nye Indbyggere, som havde anderledes Kræfter og mere Hjerte for Aand end de gamle *Italiener, Spanier, Gallier* og *Britannier*, det kunde naturligviis kun *Guddommen*, men at de derfor, langt fra at være himmelfaldne, var skabt og gjemt til Det og Meer, vil bedre *Middelalders-Historier* end vi endnu har, let kunne vise.

Hvorledes det nu gik til med Romer-Rigets Opløsning og ny Befolkning, det hører naturligviis ikke til *Romer-Rigets* men til dets Fienders Historie, og til Lykke træffe vi Folk mellem dem, hvem Historien var kiær fra Moders Liv, og hvis Levnets-Løb derfor nødvendig maatte blive en Historisk Beskrivelse værd.